

ATMIŅAS PAR MEŽZINĀTNIĒKU PĒTERI ZĀLĪTI

Baiba Bambe

Latvijas Valsts mežzinātnes institūta “Silava” vadošā pētniece, Dr. biol.

Mežzinātnieku Pēteri Zālīti iepazinu 20. gadsimta 80-to gadu beigās, kad iestājos aspirantūrā Zinātnes un ražošanas apvienībā “Silava” (tagadējais Latvijas Valsts mežzinātnes institūts “Silava”) ekoloģijas specialitātē, jo ļoti interesēja augu sugu daudzveidība un vēlējos strādāt dabas aizsardzībā. Dzīvoju Jaunkalsnavā, ap 10 km no Vesetnieku ekoloģiskā stacionāra. No Vesetniekiem arī pirmā spilgtākā atmiņa par Pēteri – viņa 50 gadu dzimšanas dienas svētki meža malā pie Jāņkalniņa, ar ugunskuru un dziesmām. Vienas no mīļākajām Pētera dziesmām bija “Tur kur Gauja, tur kur Rauna” un protams, arī “Atkal, atkal ir debesis pušu...”.

Pēteris tiekas ar kalsnaviešiem. No kreisās Edgars Šmaukstelis, Pēteris Zālītis, Liene Suveizda un Līgonis Bambe (Vesetnieki, 2003. gada augusts; B. Bambes foto)

Skumīgāks sākums ir nākošajai atmiņai – 1988. gadā pāragri mūžībā devās mans pirmais zinātniskais vadītājs Kaspars Bušs, un viņa darbu, palīdzot pētīt “Meža un purva fitocenožu attiecības Teiču rezervātā” pārņēma Pēteris Zālītis. Tad arī sākās aizraujoši darba gadi, brienot meža un purva takas. Pēteris Zālītis bija izcils meža ekoloģijas teorētiķis un prata teorijas labi matemātiski pamatot, bet labprāt dalījās arī ar savām praktiskajām zināšanām par darba metodēm un pats daudz ko paveica manā vietā – urba kokus, lai noteiktu purva priedišu vecumu, raka hidroloģisko novērojumu bedrītes un nivelēja mietu galus, no kuriem bija jāmēra ūdens līmenis. Kūdras slāņus izpētīja ar zondi līdz pat 6 metru dziļumam. Un kur tad vēl purvā kopīgi nobristie kilometri

ar mietu kaudzi mugursomā, lai ierīkotu pastāvīgos parauglaukumus tipiskākajās un mainīgākajās purva fitocenozēs...

Kad dati bija vākti piecus gadus, Pēteris Zālītis un darba pabeigšanas termiņi vairs tālāk izvērsties neļāva, nācās pievērsties mazāk interesantākām lietām nekā purva taku iepazīšana un vajadzēja arī analizēt un apkopot iegūtos datus. Man grūtākā bija hidroloģijas nodaļa, kuru pārrakstīju divas reizes, kamēr sanāca kaut kas sakarīgs. Viegli nebija, bet toties ir ko atcerēties. Vairāk laika veltīju tik aizraujošiem darbiem kā sūnu sugu iepazīšana Austras Āboliņas vadībā un arī pārējo, ne tikai sūnu purvam raksturīgo augu meklēšana kopā ar citiem botāniķiem. Kad Pēteris bija pietiekoši nokaitināts par darba nodošanas termiņu neievērošanu, pabeigt disertāciju tomēr izdevās un kā pirmajai no "Silavas" pēc Latvijas brīvības atgūšanas arī aizstāvēt tepat Latvijas Universitātē, nebraucot uz kaimiņvalstīm. Tas rosināja uz tukšu lielību, jo citiem pētniekiem, kas bija aizstāvējušies PSRS laikos, nācās iziet pāratestāciju. Tad arī Pēteris pateica atziņu, ko atceros joprojām: "Nekad nelielies ar to, ko nedari vai kas tev nav. Ja vispār lielies, tad ar to, ko dari vai kas tev ir."

Vēl kāda atziņa, ko guvu no Pētera Zālīša, skanēja tā: "Nožēlo jau tikai to, ko neesi darījis". Austras Āboliņa gan bija citās domās un centās pēc iespējas savu darbu koncentrēt tikai vienā – sūnu izpētes un apbrīnošanas virzienā –, pamazām atsakoties no visa, kas šim mērķim traucēja. Toties Pētera vadībā bija iespējams pētīt gan priežu, gan egļu mežus, jo viņš kā spēcīgākais mežzinātnes līderis vadīja kompleksas programmas, kur šie meži tika analizēti gan no ekonomiskā, gan ekoloģiskā viedokļa. Tīri retoriska dabas aizsardzība Pēterim ļoti nepatika, bet ar pētījumiem pamatotas atziņas viņš nekad nenoraidīja. Tā arī sanāca, ka mana doktordarba sākotnējā hipotēze – purva uzbrukums mežam – nepierādījās, bet atklājās pretējais. Latvija nav Sibīrija, kur purvi, dabiski augot, izplešas uz "aprij" mežu. Lielais Teiču purvs jau sen bija ierobežots ar dziļiem kontūrgrāvjiem, līdz ar to kokiem bija iespēja augt tur, kur kādreiz pletās purvs. Dendrochronoloģiskā analīze meža un purva saskares zonā to īpaši labi parādīja.

Ikgadējās jubilejas svinības Institutā ielā tradicionāli sakās ar Pētera ievadlekcija par mežzinātnes problēmām. Lektors un klausītāji no kreisās: Pēteris, Staņislavs Šaršūns, Santa Šaršūna, Gunta Azipure, Tālis Gaitnieks un Austras Āboliņa (1997. gada jūnijs; B. Bамbes foto)

Tad vēl nedaudz par priežu mežu programmu Pētera Zālīša vadībā. Pēc Teiču purva brīšanas vairāk nekā 10 gadu laikā gribējās iepazīt arī kaut ko savādāku, tāpēc sāku pētīt floristiski vērtīgos priežu mežus, kas galvenokārt koncentrējas Latvijas austrumu daļā un kur ir sastopami stepju floras elementi. Atkal sākās ļoti interesantas augu izpētes gaitas, ko iedvesmoja Māris Laiviņš ar saviem veģetācijas pētījumiem. Izstaigāju Daugavas lokus, Andrupenes un Numernes valni, Driksnas silu, Čortoka ezera apkārtnes mežus un daudzas citas brīnišķīgas vietas. Pēteris bija panācis to, ka pētījumu programma bija minimāli birokrātiska, bet piepildīta ar katra tās dalībnieka domām un pieredzi. Līdz ar to arī varēja krāties zināšanas un veidoties jaunas atziņas. 90-to gadu beigās Latvijā ienāca pētījumi par dabiskajiem mežiem, kas Pēterim sākumā likās nevajadzīgi, jo “Latvijā nedabiska meža nemaz nav”. Tomēr laika gaitā viņš savas domas nekaitrējās mainīt, jo paša pētījumi pierādīja, ka tādi tomēr ir gan – tie ir pārāk lielā biežībā iestādītie vienvecuma egļu meži. Egles kā ēncietīgas koku sugas attīstība ir paredzējusi, ka tā dabiski atjaunojas atvērumos, kuri vēja, mizgraužu vai kādu citu iemeslu dēļ izveidojušies mežā. Tad ar laiku izkristalizējās arī atziņa “Rets mežs jaunībā, biezs mežs vecumā”, ko tagad izmanto arī mežsaimniecības praksē.

Pētera mīlestība mūža garumā bija Vesetnieku ekoloģiskais stacionārs, kur gadu desmitiem krājās ar regulāriem mērījumiem pamatotas atziņas par mežu ekoloģiju, slapjo un nosusināto mežu hidroloģiju. Austra Āboliņa kopā ar Kasparu Bušu tur pētīja mežu zemsedzes dinamiku pēc meliorācijas. Man kopā ar manu tēti Līgoni gandrīz 10 gadu garumā bija iespējams darboties ar regulāriem meža hidroloģijas mērījumiem, apsekojot gan grāvju pārgāzes, kur tika reģistrēts aiztekošā ūdens daudzums, gan ūdens līmeni gruntsūdens līmeņa akās un dziļurbumos, kā arī nokrišņu daudzuma uztvērējus dažādās meža ekosistēmās. Visus iegūtos datus Pēteris apstrādāja un iestrādāja savos zinātniskajos darbos. Žēl, ka automatizētie mērījumi tagad turpinās tikai daļēji un mežsaimnieciskā darbība Kalsnavas mežu novadā un arī Vesetnieku stacionāra teritorijā tiek aizvien vairāk komercializēta. Vesetniekos nostaigātās meža takas vienmēr atcerēšos ar lielu prieku, vērojot dabu visos gadalaikos un apbrīnojot tās daudzveidīgo mainību. Tāds bija un vienmēr paliks atmiņā arī mans zinātniskais vadītājs Pēteris Zālītis – zinošs, daudzveidīgs, mežu un dabu mīlošs.

Pētera talanta cienītāji Salaspilī. No kreisās: Staņislavs Šaršūns, Sniedze Laiviņa, Tālis Gaitnieks, Gunta Azipure, Māris Laiviņš, Mārtiņš Bičevskis un jubilārs (1997. gada jūnijs; B. Bambes foto)